

Helgeshøj-området 2

TAK 1726 Rapport til bygherre om en arkæologisk udgravning forud for etablering af vestvendte ramper på Holbækmotorvejen, afkørsel 6 i Taastrup (Vejdirektoratets projekt TSA 6)

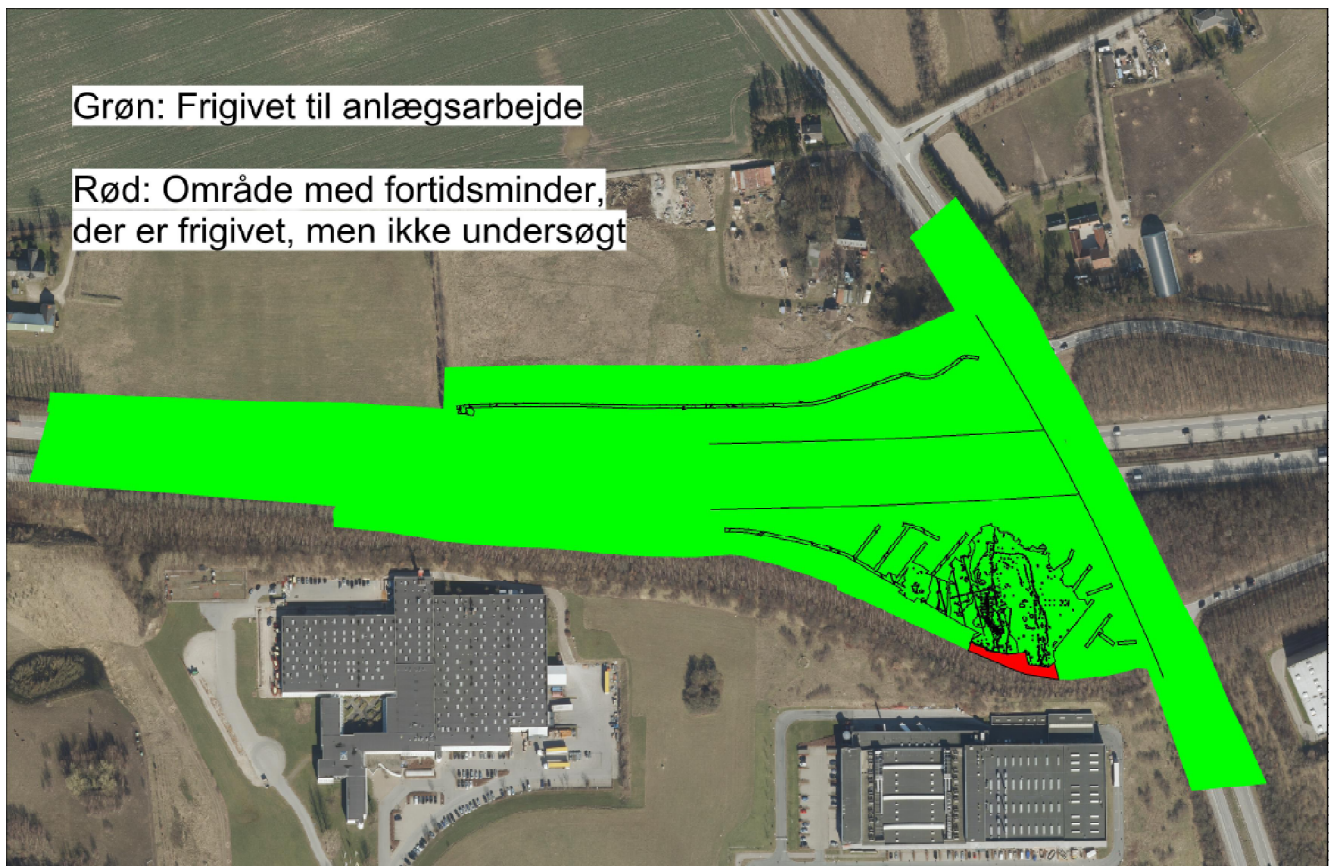
Af Lotte Reedtz Sparrevohn, arkæolog, Kroppedal Museum

En arkæologisk udgravning

I forbindelse med etablering af vestvendte ramper på Holbækmotorvejens afkørsel 6 ved Hveen Boulevard i Taastrup, foretog Kroppedal Museum en arkæologisk udgravning. Projektområdet omfattede arealer umiddelbart nord og syd for Holbækmotorvejen, på vestsiden af Hveen Boulevard. Det samlede projektområde var på godt 90.000 m², og af dem havde knap 30.000 m² arkæologisk interesse, idet de henlå ubebyggede, og der var sandsynlighed for skjulte fortidsminder.

o Søgegrøfter og udgravningsfelt fra den arkæologiske udgravning, samt Vejdirektoratets projektområde er markeret på kortet. Det ikke undersøgte område syd for rampen er markeret med rødt.

År f./e. Kristus

Resultater fra udgravning

2000

Historisk tid

1000

Vikingetid

Jernalder

500 f. Kr.-850 e. Kr.

0

o To treskibede huse

Bronzealder

1800-500 f. Kr.

1000

2000

Bondestenalder

4000-1800 f. Kr.

o Palisadeanlæg

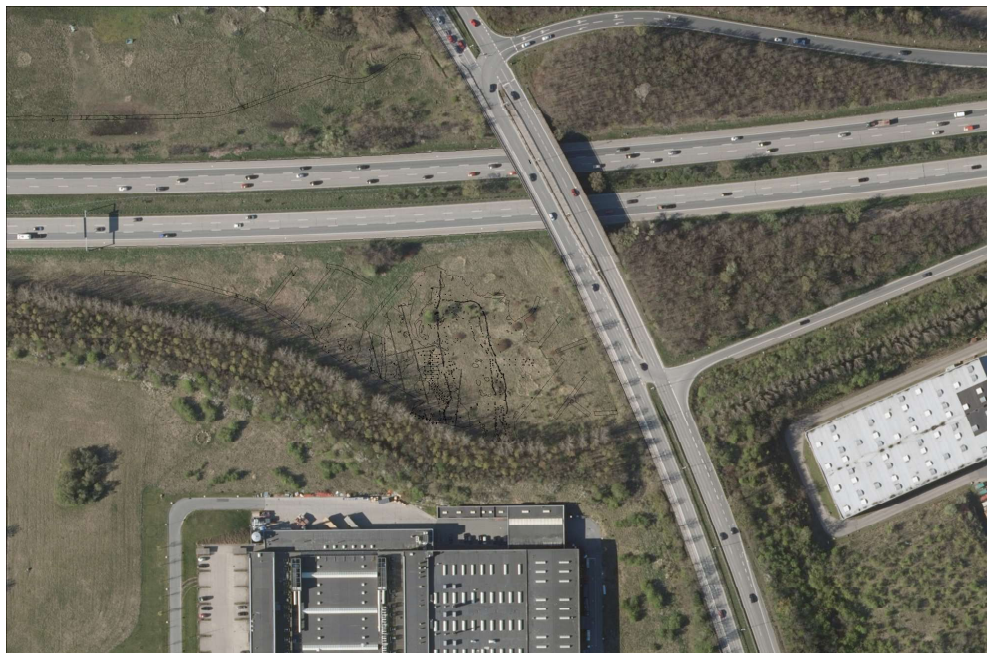
o Kultiske gruber

3000

4000

Udgravningerne fandt sted i 2016 og blev foretaget af Kroppedal Museum.

Udgravningerne fik journalnummeret TAK 1726 og blev navngivet Helgeshøj-området 2 efter den nærliggende gravhøj "Helgeshøj". (Figur 1). En tidligere udgravning i forbindelse med byggemodning syd for motorvejen er navngivet "Helgeshøj-området", og det var dermed den anden undersøgelse med dette navn. (Figur 2).

o 2 Udgravningen markeret med svage sorte streger på et ortofoto fra 2016. Under den grå bygning i bunden af billedet blev dele af palisadeanlægget udgravet i år 1999-2000.

o 1 Topografisk kort over området. Udgravningen er markeret med en stjerne. Sydvest for ses gravhøjen Helgeshøj.

Udgravningerne bragte væsentlige fortidsminder fra yngre stenalder for dagen, idet der blev fundet dele af et helt unikt palisadeanlæg med flere palisaderækker, samt en lang række genstande, heriblandt 160 flint-pilespidser. Palisadeanlægget er fra tiden omkring år 2900 – 2600 f. Kr. (Figur 3).

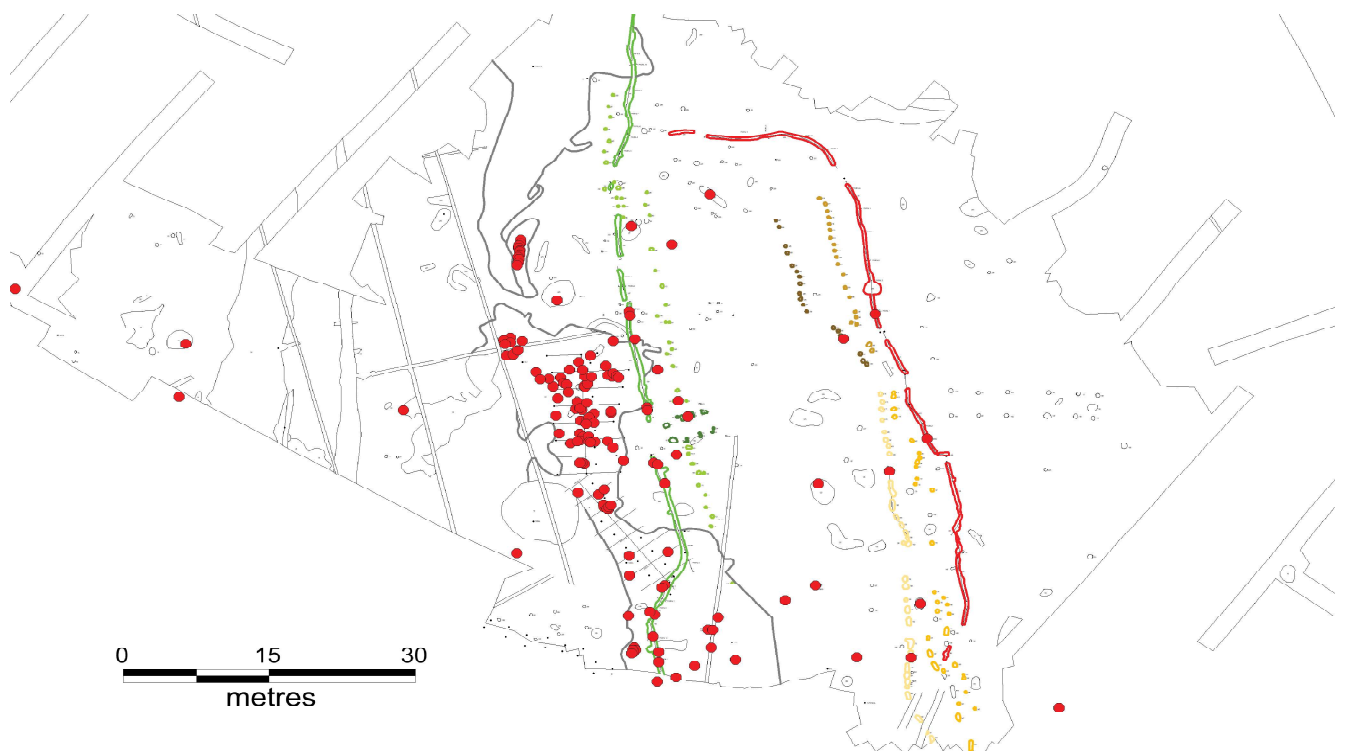
Derudover fandtes to treskibede langhuse fra bronze- eller jernalder.

Udgravning og fredning

Ved en almindelig arkæologisk udgravning er formålet at dokumentere fortidsminderne så omhyggeligt som overhovedet muligt, og i den proces ødelægges arkæologerne faktisk det de udgraver. Man kan kalde det en "kontrolleret" ødelæggelse, sat i værk for at undgå at fortidsminderne bliver ødelagt ved et uheld under et anlægsarbejde, uden forudgående registrering. I særlige tilfælde laves der aftaler om at bevare fortidsminderne på stedet, altså at frede dem. På fredede fortidsminder, som f.eks. de synlige gravhøje, må der hverken bygges, eller foretages arkæologiske udgravninger.

Vejdirektoratet inddrog Kroppedal Museum i planerne for området længe før ramperne skulle anlægges, så arkæologerne havde god tid til at afslutte udgravningerne. Fortidsminderne blev udgravet, og ingen blev fredet. I den forbindelse er det dog vigtigt at gøre opmærksom på, at ca. 450 m² syd for den sydlige rampe ikke er arkæologisk undersøgt, selvom der med overvejende stor sandsynlighed er flere spor af palisaden der. Dette område blev ikke udgravet, selvom det var en del af projektområdet, fordi der står store træer som Vejdirektoratet ville bevare, og det gav derfor ingen mening, hvis arkæologerne skulle fælde træerne for at kunne komme til at foretage en udgravning. (Figur 1).

o 3 Oversigtsplan med palisaderækker og pilespidser. Pilespidser er markeret med en rød prik, palisaderækker med farver.

Udgravningens resultater

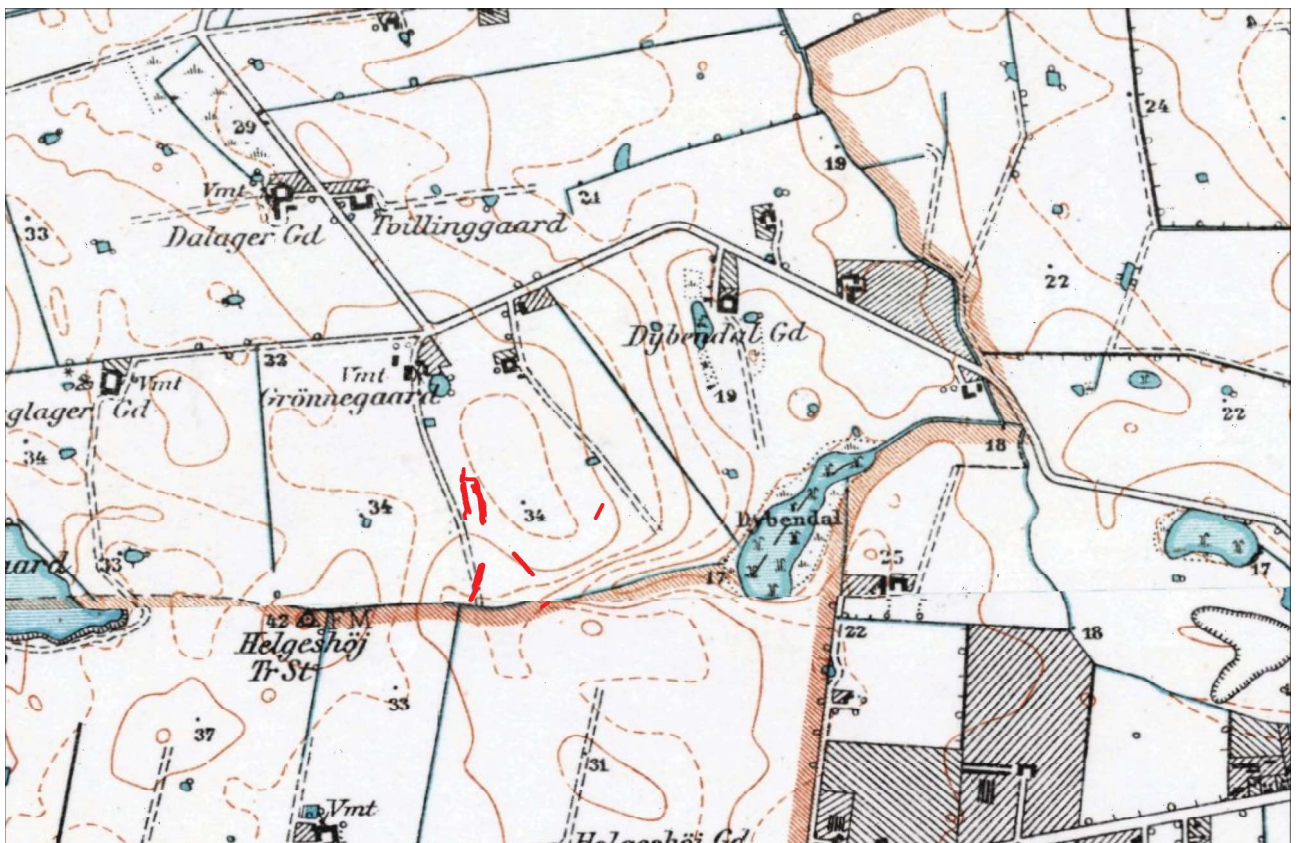
Vejdirektoratet rettede henvendelse til Kroppedal Museum allerede i september 2015, så museet havde god tid til at forberede og gennemføre udgravningerne, der gik i gang i foråret 2016. Området er et arkæologisk interesseområde, og det er udpeget til et kulturarvsareal af national betydning. Det er sket på baggrund af tidligere fund i området. I årene 1999-2000 udgravedes sporene efter et sjældent palisadeanlæg, og der var sandsynlighed for at dette palisadeanlæg fortsatte ind på Vejdirektoratets projektområde. Det viste sig at holde stik. På arealet for den sydlige rampe fandtes fem rækker af palisader, samt en markant åbning i palisaden, og udenfor denne en stor mængde flintpilespidser. (Figur 3).

14C-dateringer af palisaden viser at den er fra tiden omkring 2900-2600 f. Kr.

Et unikt palisadeanlæg

Palisaden har sandsynligvis indhegnet et meget stort område, muligvis hele det bakkedrag, der mod øst afsluttes af Dybendalsøen. (Figur 4). Bakke-
draget er i dag næsten forsvundet, idet det blev gravet væk i forbindelse med anlæggelsen af vejanlæggene Holbækmotorvejen og Hveen Boulevard. Desværre skete det i en tid, hvor arkæologer ikke automatisk blev inddraget i byggesager - og fik lejlighed til at foretage undersøgelser - så i dag ved vi intet om, hvad der har befundet sig på bakketoppen. Hvis palisaden har gået hele vejen rundt om bakkedraget, kan det have indhegnet et meget stort areal på 8-9 hektar. Det har bestået af mindst fem, mere eller mindre parallelle palisaderækker, der ser ud til at være bygget samtidig. Palisaderækkerne er af en eller anden grund ikke konstrueret helt på samme måde. Den første række

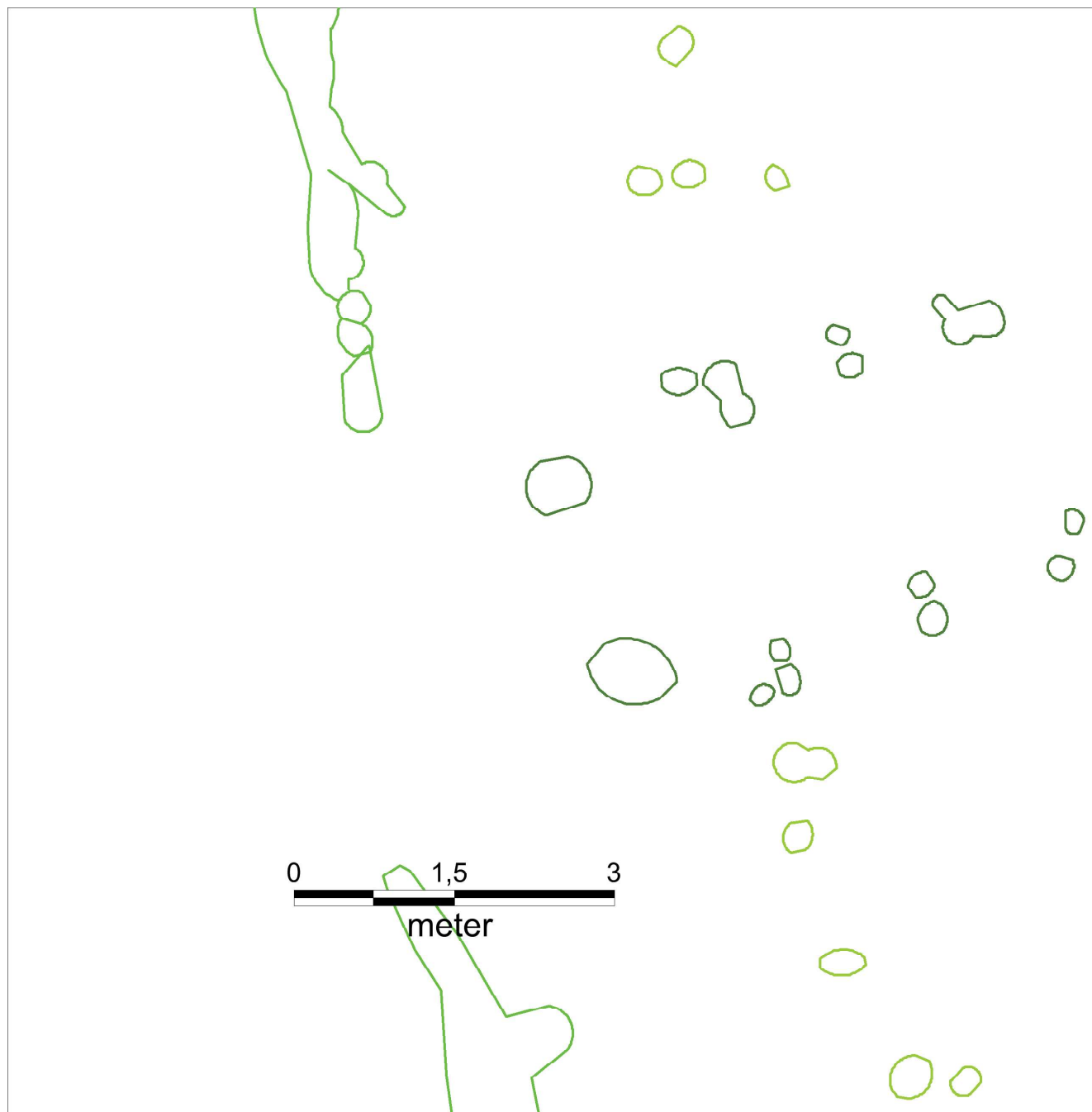
o 4 På et ældre kort er markeret de i forvejen kendte og de i 2016 udgravede palisaderækker. Til højre Dybendalsøen.

bestod af en gravet grøft med tætstillede stolper, men den næste række bestod af enkeltvise stolper med ret stor afstand. Yderligere en række bestod af en grøft med tætstillede stolper, og de resterende to rækker har hovedsagelig bestået af enkeltvise nedgravede stolper. Det er svært at forklare, hvorfor der er disse forskelle. Imellem de to vestlige rækker var der en gennemgående, og meget markant åbning. Man kan kalde det en port. Porten ser ud til at have haft en kraftig indgang - formentlig et led af en art - og har sandsynligvis haft plankeopbyggede sidevægge. (Figur 5).

o 5 Åbningen i palisaden.

Palisaderækker er markeret med lyse grønne farver og stolpehullerne fra porten er markeret med mørkere grøn.

Krig eller kult?

Vi må gå ud fra, at palisaden ved Helgeshøj har været en samlingsplads for folk fra et større område, alene af den grund, at der har været brug for mange mennesker til at bygge den, og den har kunne rumme mange mennesker. Det ser dog ikke ud til, at man har boet permanent inden for palisaden, for der var ikke spor efter huse. Derimod kan vi se, at der har foregået kultiske handlinger og ritualer med ødelæggelse af genstande. I nogle palisaderækker blev der nedlagt små portioner af brændte dyreknogeter, i andre lå en hel økse eller en pilespid. Flere fragmenter af slibesten til slibning af økser har knusemærker, så det ses at de er blevet ødelagt med vilje. Også fund af brændte flintøkser vidner om, at man har ødelagt dem med vilje, for flint endte næppe på bålet ved et tilfælde, da det sprænger i knivskarpe småstykker ved ildpåvirkning. (Figur 6).

Men palisaden må også have haft en mere jordnær funktion. Det har ikke blot været et sted, hvor man udøvede sin tro og religion. Tidligere havde man en teori om, at sådanne palisadeanlæg kunne være kvægfolde, men det forekommer ude af dimensioner med sådan et stort, kraftigt anlæg udelukkende til husdyr. På den anden side lå der knogler fra kvæg ved palisaden, så det kan jo også tænkes, at man byggede en ekstra kraftig indhegning, fordi kvæget var meget vigtigt. Palisaden forekommer umiddelbart også at være alt for stort til at være et egentlig forsvarsværk, det må have krævet mange, mange mand at befæste den, og beliggenhed på en bakketop virker ikke så velvalgt. På den anden side lå der en masse pilespidser nær palisadens portåbning, og det ligner unægtelig spor efter ufred og kamp. (Figur 7).

Der er åbenlyst mange ubesvarede spørgsmål, og derfor er hver eneste udgravning af lignende palisadeanlæg vigtig, så vi kan få nye spor til en fortolkning af de gådefulde bygningsværker.

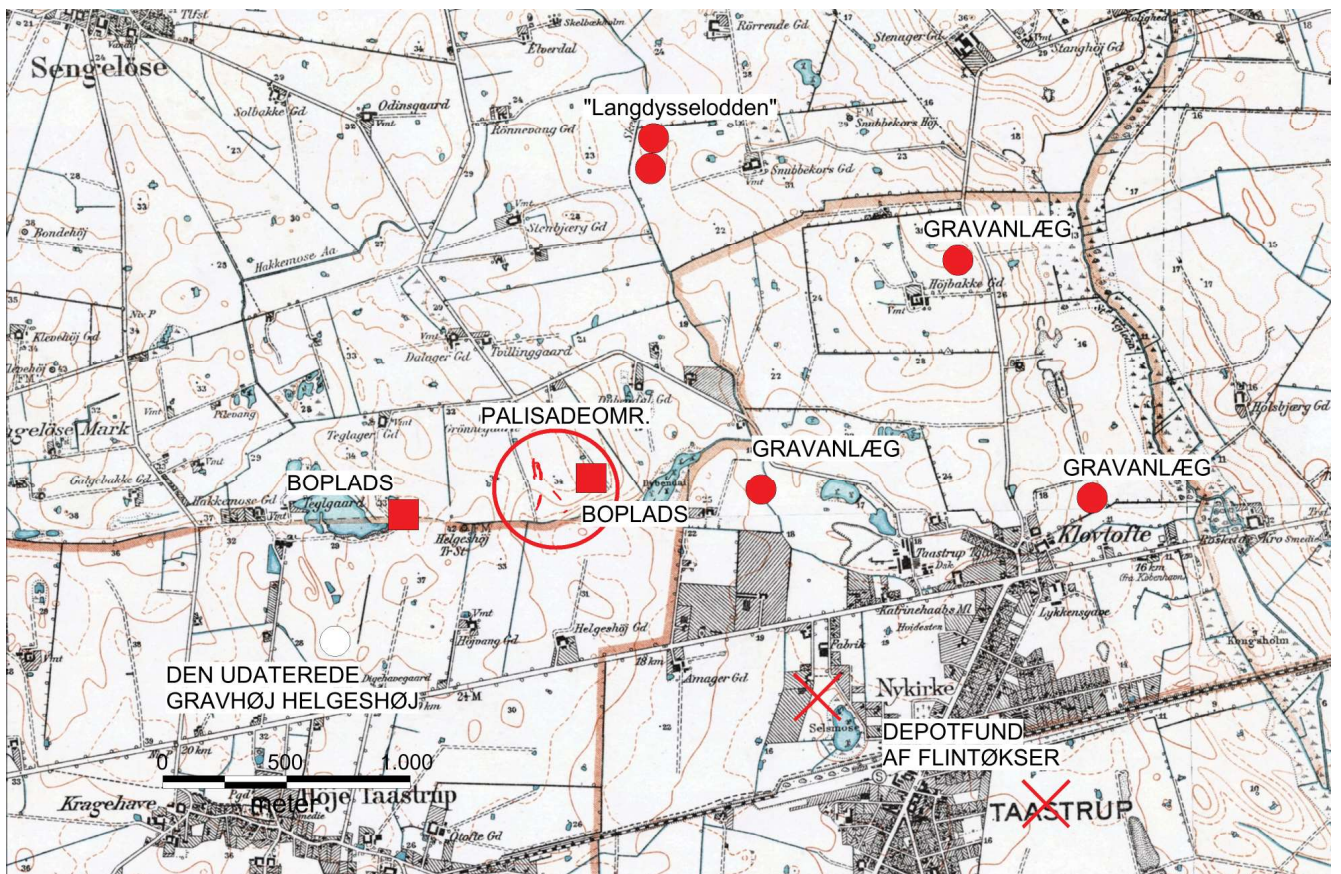
o 6 Illustration af ritual med brændte flintøkser. Tegning Sune Elskær ©.

o 7 Foto af pilespidser.

o 8 Sporene fra bondestenalder i området er markeret på et ældre kort.

Årtusinders bosættelse

Faktaboks

Gruber er gravede huller i jorden, der kan være fyldt op med affald - typisk smadrede lerkar og flint affald. Der kan også være tale om kultiske gruber med egentlig deponerede eller ofrede genstande.

Palisaden blev bygget i et område der i forvejen husede mennesker, om end sporene efter dem er ret få, og spredte. (Figur 8). Fra de første århundreder af bondestenalder kender vi ikke til huse eller boliger, men løsfundne flintredskaber og enkeltliggende gruber med indhold af keramik viser, at området var beboet. I Taastrup er der fundet to depoter af flintøkser, det ene var på 9, hele pragtøkser, og syd for Vridsløsemagle finder vi stednavnet "Langdysselodden", hvor der tidligere lå mindst to storstensgrave. Det er dog først i tiden omkring år 3.100 f. Kr. at der kommer flere, mere tydelige spor af mennesker i området. Nogle hundreder meter øst for palisaden, blev der i 1980'erne udgravet et bopladsområde med to-tre huse, og gruber med keramik, der kan dateres til perioden mellem 3.300 og 2.800 f. Kr., altså delvist samtidig med palisaden. Også i vestlig retning har der været bopladser - både i århundrederne før palisaden, og fra samme periode som palisaden. Et enkelt lille hus er blevet 14C-dateret til palisadens tid.

Inden for palisadeområdet blev der også fundet gruber, der kan dateres til århundrederne før palisaden blev bygget. Nogle af disse gruber må betegnes kultiske gruber, da der var et specielt indhold i dem: De indeholdt en blanding af både hele, og ødelagte genstande, og man får det indtryk, at indholdet blev bevidst udvalgt og nedlagt i gruben. I gruberne var eksempelvis flintflækker og -skrabere, og en del lerkar, hver dog kun repræsenteret ved nogle få skår. Det peger på, at området havde en særlig betydning i århundrederne før palisaden blev opført, og så kan man overveje om placeringen af palisaden skyldes dette. Det samme fænomen er også iagttaget ved andre palisadeanlæg, og forhåbentlig vil fremtidige undersøgelser belyse dette aspekt bedre. Efter palisadens ophør, og igennem resten af oldtiden er der fortsat spor efter mennesker i området.

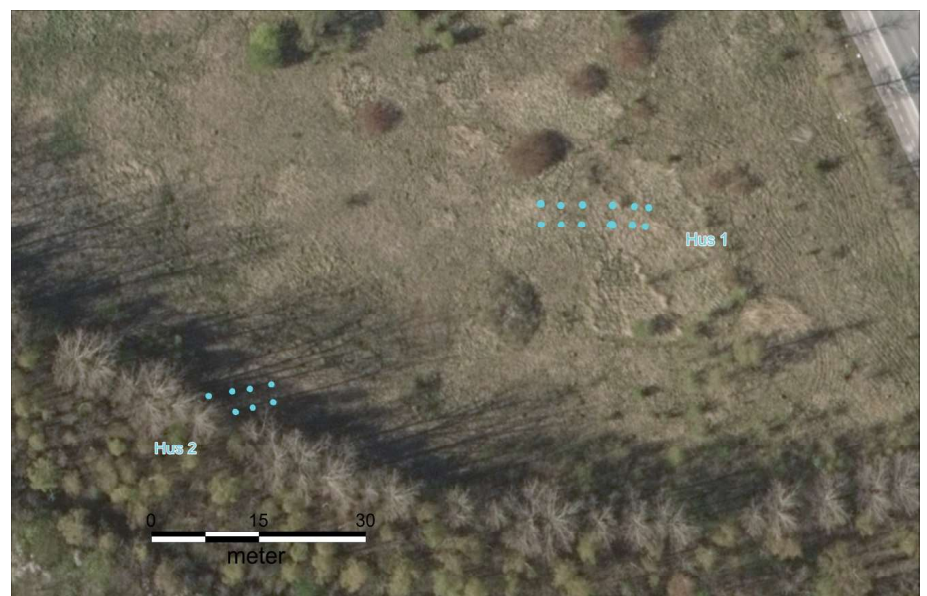
En brydningstid

Palisaden blev opført i en kulturel brydningstid. Sjælland var på det tidspunkt befolket af dem vi kalder tragtbægerfolket. Det var et udpræget bondesamfund med vægt på agerbrug og husdyr, og med meget stærke traditioner, der kun langsomt ændrede sig. I århundrederne omkring 3.300 f. Kr. byggedes i tusindvis af storstensgrave, hvor de døde blev gravlagt i de følgende mange hundreder år. På samme tidspunkt opførtes også store samlingspladser, der var centrum for gådefulde ritualer om død og genfødsel. Men fra midten af den yngre stenalder, omkring 2.900 f. Kr. bliver det østlige af Sjælland påvirket af kulturelle strømninger udefra. Fra nordøst bredte den såkaldt grubekeramiske kultur sig til egnene omkring Kattegat og det sydlige Sverige. Det var en kultur med stærke jæger-fanger-traditioner; bopladserne lå langs kysterne, og havets ressourcer spillede en stor rolle i dagligdagen. En af denne kulturs tydeligste kendetegn er flintpilespidser med skafftunge, kaldet grubekeramiske pilespidser, præcis den piletype, der fandtes til overflod på Helgeshøj-palisaden. Og der kom andre strømninger fra vest. Det var en periode med opbrud i det kendte samfund, og det er i denne sammenhæng palisaderne blev bygget.

Palisadeanlæg som det ved Helgeshøj kendes fra Sydsverige, Bornholm, og det østlige Sjælland, og helt nye udgravninger har vist, at de også fandtes på Sydsjælland og Falster. Der er mange lighedspunkter mellem dem, om end ikke to palisadeanlæg er ens: Palisaderne indhegner endog meget store områder, op til flere hektar, og består ofte af flere parallelle palisaderækker. De blev kun anvendt i en kort periode, og endte med at blive revet ned, eller brændt af. Flere steder er der blevet afbrændt flintøkser, i en eller anden rituel sammenhæng. Ikke to af anlæggene er ens, tværtimod er der meget store forskelle i deres størrelse og layout. Der kan være mange åbninger, og kortere forløb af palisader, der ikke umiddelbart giver mening. Tilbygninger til palisaderækkerne, stolpecirkler, og gruber med særegne fund er andre karakteristika. Vi ved stadig forsvindende lidt om, hvor mange palisader, der blev bygget, og om der var nogle steder, der blev bygget flere end andre. Og vores muligheder for at finde ud af, hvorfor de blev bygget, og af hvem, er stadig begrænsede. Heldigvis har udgravningen af den unikke palisade ved Helgeshøj givet os væsentlig ny viden om bondestenalderens palisader, og i sidste ende viden til at forstå datidens samfund.

Treskibede langhuse

Vi skal ikke glemme, at der udover palisadeanlægget også fandtes to treskibede langhuse. (Figur 9). Husene er flere 1.000 år yngre end palisadeanlægget, og det må anses for et rent tilfælde, at de blev bygget det samme sted. Der er ingen særlige kendetegn ved de to huse, og da der ikke er foretaget 14C-datering af dem, kan de ikke dateres nærmere end til bronzealder eller førromersk jernalder. Formentlig er de fra tiden omkring 1.000-500 f. Kr. Husene er ikke ens, og de har sikkert ikke ligget på stedet samtidigt, men har været enkeltliggende bondegårde. Det har været et udmærket sted af bo, med adgang til god landbrugsjord og engområder til husdyrene.

o 9 Sporene efter de tagbærende stolper i to treskibede huse. Hus 2 blev ikke fuldstændigt afdækket på grund af et beplantningsbælte.

Udgravningsfakta

Udgravningen fandt sted i to omgange. Først foretoges en prøvegravning, hvor der med en gravemaskine trækkes søgegrøfter over arealet. På den måde kan evt. fortidsminder afgrænses. Dermed kunne arkæologerne udpege et område med væsentlige fortidsminder til egentlig udgravning.

Undersøgelserne fandt sted mellem den 26. maj og den 3. juni 2016, og igen mellem den 14. juni og den 29. juli 2016. I udgravningerne deltog ansvarlig arkæolog museumsinspektør Lotte Reedtz Sparrevohn, museumstekniker Kenneth Paulmann og museumstekniker Jan Poulsen fra Kroppedal Museum, samt arkæologistuderende BA Søren Pedersen, BA Frijda Schmidt og Daniel Toftegaard fra Københavns Universitet.

Gravegruppen fra Vestegnens Amatørarkæologiske Forening Tværpilen, samt Lars Nissen deltog i udgravningen. Flere andre amatørarkæologer ledte efter bearbejdet flint i muldbunker og pløjjord. Gravemaskinen, med 2 meter bred rabatskovl, blev kørt af entreprenør Arne Madsen, eget firma.

Alle foto: Kroppedal Museum.

Udgravningen nød stor bevågenhed fra fagfæller på eget og andre museer, og der var flere udgravningsbesøg. Udgravningen var genstand for omtale den 5. juli, 12. juli, 19. juli og 31. august 2016 i Lokalavisen Taastrup og den 2. september 2016 i Vestegnen. Den 1. juli 2016 bragte TV-Lorry et indslag om udgravningen.

o 10 Arkæologigruppen Tværpilen hjælper til med udgravningen.